

บทที่ 8

การพัฒนาจริยธรรม และการอำนวยความสะดวกค่านิยม

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. สรุปสาระสำคัญในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมด้วยวิธีการอำนวยความสะดวกทางค่านิยมได้
2. ยกตัวอย่างวิธีการอำนวยความสะดวกทางค่านิยมได้
3. เปรียบเทียบการบันทึกทางค่านิยมและการบันทึกประจำวันได้ถูกต้อง
4. สรุปการสอนสามระดับได้

แนวคิด

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมต้องอาศัยวิธีการอำนวยความสะดวกทางค่านิยม เพราะวิธีนี้จะเปิดโอกาสทางความคิดให้เขาเข้าใจตนเองและผู้อื่น รู้จักเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง ทั้งนี้ผู้สอนจะคอยเป็นที่เลี้ยงดูแลประสานความคิดความเข้าใจให้อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง

การเปิดทางสะดวกทางความคิดเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม

การพัฒนาจริยธรรมและการอำนวยความสะดวกค่านิยม เป็นกระบวนการที่แตกต่างกับการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม แม้ว่าทั้งสองเรื่องจะอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ครูต้องเข้าใจลักษณะพิเศษของแต่ละเรื่อง ควรพิจารณาว่าควรจะใช้การปลูกฝังเมื่อไร และควรใช้แนวทางการอำนวยความสะดวกเมื่อใด อย่างไรก็ตาม ก่อนจะใช้การพัฒนาจริยธรรมและการอำนวยความสะดวกทางค่านิยม ครูควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้คือ

1. ให้อีกาสที่จะสนับสนุนความคิดของนักเรียน

ครูต้องแน่ใจว่าคำถามของครูไม่เคยถาม-ตอบมาก่อน หากใช้คำถามปลายเปิดไม่ควรเป็นคำถามง่ายเกินไป เช่น ให้เติมคำว่า ดี - ไม่ดี ผิด - ถูก จริง - ไม่จริง เป็นต้น ควรให้นักเรียนได้ใช้ความคิดของตนเองและเรียบเรียงความคิดของตนเองได้ หากใช้คำถามปรนัยก็ควรหาตัวเลือกที่มีความหมายใกล้เคียงกัน

2. ไม่ควรถือว่าคำตอบของครูถูกต้องเสมอ

ครูอย่าลืมว่าจุดหมายสำคัญคือให้นักเรียนรู้จักใช้ความคิดของตนเอง จึงไม่ควรใช้ความคิดเห็นของครูเป็นแนวคำตอบ นักเรียนที่อยากทำเพื่อให้ครูรักและพอใจอาจจะนำความคิดของครูเป็นคำตอบได้ ครูจึงควรระมัดระวังน้ำเสียง และการพูดด้วย

3. ครูควรมีส่วนร่วมกิจกรรมกับนักเรียน

เมื่อมีการอภิปรายในห้องเรียน ครูก็ควรแสดงความคิดเห็น และตั้งใจฟังเมื่อนักเรียนพูด ไม่ใช่ตนเองเป็นศูนย์กลาง พูดแต่เพียงคนเดียว คอยดูจังหวะหรือโอกาสที่จะเปลี่ยนเรื่อง

4. ปฏิบัติต่อคำตอบของทุกคนเท่าเทียมกัน

ครูไม่ควรแก้ไขคำตอบ ชัดจังหวะ ให้รางวัลหรือลงโทษการตอบของนักเรียน เพราะครูกำลังเปิดทางสะดวกให้นักเรียนแสดงความคิด อย่างไรก็ตาม ครูควรเตือนให้นักเรียนทราบว่า ครูไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับคำตอบของทุกคน คำตอบและข้อคิดเห็นเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไปด้วย (Kirschenbaum 1995, 160)

5. หากมีโอกาสดะจังหวะอำนวย ครูก็ควรเปลี่ยนเป็นการอบรม ปลุกฝังได้

แต่ต้องระมัดระวังไม่ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกว่าครูกำลังสอดแทรก ชัดจังหวะ หรือปิดกั้นทางสะดวกในการแสดงความคิด

6. ควรใช้การอภิปรายในรูปแบบแตกต่างกัน

เพื่อป้องกันไม่ให้นักเรียนเบื่อหน่าย ครูควรให้นักเรียนอภิปรายหลายรูปแบบเพื่อดึงดูดความสนใจ เช่น ให้แสดงความคิดเห็นทีละคนตามแต่ครูจะเรียก หรือเรียงลำดับ แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย 4 – 5 คน หรือกลุ่มใหญ่ 10 – 15 คน แล้วแต่กรณี โดยคำนึง รูปแบบการอภิปราย ขนาดของกลุ่ม เวลา และเรื่องที่กำหนด

กิจกรรมและวิธีการที่ผู้เขียนเสนอแนะ มีดังนี้

1. ถามเป้าหมายนักเรียน

วิธีที่จะช่วยพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมของนักเรียนให้เข้าใจถึงค่านิยมของตนเอง คือการที่ครูคอยถาถามว่านักเรียนมีเป้าหมายอะไร มีจุดประสงค์ใด ตามแต่โอกาสจะอำนวย เช่น ตอนเปิดเทอม ครูอาจถาถามนักเรียนว่า

- เธอมีจุดหมายอย่างไรบ้างสำหรับการเรียนปีนี้

- เธออยากเรียนต่อด้านใด
- เทอมใหม่นี้เธอมีเป้าหมายกับวิชาคณิตศาสตร์ สังคมศึกษา อย่างไร
- เธอวางแผนจะทำอะไรให้แตกต่างกับเทอมที่แล้วบ้าง
- เธออยากรู้อะไรเป็นพิเศษในเทอมนี้บ้าง

คำถามเหล่านี้ใช้ได้กับเด็กเกือบทุกเพศ ทุกวัย ครูอาจถามให้เด็กตอบ หรือให้เขียนตอบ ถามเป็นรายบุคคล หรือถามเป็นกลุ่มก็ได้ คำถามเหล่านี้จะช่วยให้ครูเกิดความคิดว่าจะเตรียมสอนอย่างไร จึงจะให้นักเรียนได้รับสิ่งที่เขาต้องการ หรือถ้าถามด้วยคำถามต่อไปนี้

- เธอต้องการทำอาชีพอะไร
- เธออยากเป็นอะไรในอนาคต
- ความสำเร็จในชีวิตของเธอหมายถึงอะไร

จากคำถามข้างต้น เป็นการให้โอกาสนักเรียนฝึกคิดถึงจุดหมายระยะยาวด้วย นอกจากนี้ควรถามเป้าหมายของนักเรียนเป็นการฝึกนักเรียนให้รู้จักการตัดสินใจ เมื่อมีเรื่องต้องตัดสินใจ อีกประการหนึ่ง ช่วยเตือนให้ระลึกถึงเป้าหมายที่ตนเองวางไว้ไม่ให้ทำสิ่งใดเพื่อเหตุผลเฉพาะหน้าเท่านั้น

2. การลงคะแนนเสียง (Voting)

ให้โอกาสนักเรียนลงคะแนนเสียงเมื่อมีโอกาส เช่น

- เลือกหัวหน้าห้อง
- เลือกหัวหน้ากลุ่มกิจกรรม
- เลือกประธานนักเรียน

มีวิธีการลงคะแนนเสียงอย่างอื่น เช่น การยกมือเมื่อเห็นด้วย ครูอาจตั้งคำถามว่า นักเรียนกี่คนที่.....

- ตั้งใจจะไม่สูบบุหรี่
- จะอ่านหนังสือทุกวัน
- จะเรียนพิเศษวันเสาร์
- คิดว่าผู้หญิงก็เป็นนายกรัฐมนตรีได้
- เชื่อว่าประเทศเราต้องรณรงค์เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป
- เชื่อว่าประเทศไทยมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายที่สุดในโลก

ฯลฯ

3. การจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง (Prioritizing)

ทุกครั้งที่คุณให้ออกาสนักเรียนจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในการทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม นั้นหมายถึงว่าคุณกำลังฝึกนักเรียนให้พัฒนาค่านิยมของตัวเอง วิธีที่ง่ายที่สุดวิธีหนึ่งคือ

- ส่งเสริมให้นักเรียนเรียงลำดับข้อความเสียใหม่
- เลือกคำตอบที่ชอบมากที่สุดถึงที่ชอนน้อยที่สุด โดยมีคำตอบหลาย ๆ คำตอบ

ควรควรคำนึงว่า กิจกรรมนี้นักเรียนไม่จำเป็นต้องเลือกคำตอบที่ดีที่สุด แต่จุดประสงค์เพื่อต้องการให้นักเรียนคิดอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต เพื่อจะได้เข้าใจค่านิยมของตนเองและรู้จักตัวเองมากขึ้น ดังนั้นประโยชน์ที่เห็นได้คือความคิดและความรู้สึกที่เกิดขึ้น ขณะเลือกคำตอบไม่ใช่คำตอบที่เลือก

ตัวอย่าง คำถามที่ตอบได้หลายคำตอบโดยให้เรียงลำดับหัวข้อความสำคัญ

1. ถ้านักเรียนพบเพื่อนแอบสูบบุหรี่.....เธอจะอย่างไร

- ขอให้เขาเลิกสูบบุหรี่
- ไม่สนใจ
- บอกครู - บิดามารดาของเพื่อน
- ขอสูบบุหรี่
- บอกตำรวจ

2. อะไรสำคัญที่สุดเกี่ยวกับสุขภาพที่นักเรียนจะทำได้

- งดสูบบุหรี่ หรือ ไม่คิดจะสูบบุหรี่
- งดดื่มเหล้า หรือ ไม่คิดจะดื่ม
- ออกกำลังกายสม่ำเสมอ
- รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย

3. อะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุดสำหรับนักเรียน

- มีชื่อเสียง
- มีสุขภาพดี
- มีสติปัญญา
- มีรูปร่าง

4. ถ้านักเรียนจะทำบุญให้ทานเงิน 100 บาท นักเรียนจะให้เพื่อทำอะไร
 - ช่วยเด็กขาดแคลน
 - ช่วยรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม
 - ช่วยสร้างวัดหรือซ่อมแซมโบราณสถาน
 - ช่วยโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาล
5. ท่านจะเลือกอาชีพใดในอนาคต
 - นักธุรกิจ
 - วิศวกร
 - แพทย์ พยาบาล
 - ครู อาจารย์
 - นักข่าว สื่อมวลชน
6. ท่านรู้สึกอย่างไรถ้าพบว่ามีคนไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
 - เห็นด้วย
 - ไม่เห็นด้วย
 - ไม่เข้าใจ
 - เสียใจ

4. บันทึกค่านิยม (Values Journal)

ครูอาจขอให้นักเรียนเขียนบันทึกค่านิยมของตนเอง แยกต่างหากจากสมุดบันทึกอื่น ๆ ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าเป็นเรื่องพิเศษ เช่นฝึกการเป็นนักเรียน ฝึกจัดทำวารสารหรือหนังสือพิมพ์ เป็นผู้ควบคุมคอตัมภ์ เป็นต้น โดยนักเรียนเลือกเขียนในรูปแบบใดก็ได้ เช่น

- ใช้สมุดพิเศษ เรียกว่า สมุดบันทึกค่านิยม
- ใช้กระดาษแผ่น ๆ เพื่อเก็บรวบรวมในแฟ้ม

ส่วนหัวข้อนั้นครูจะเป็นผู้กำหนดหรือนักเรียนเลือกเองก็ได้ ที่สำคัญคือ ให้บันทึกค่านิยมที่นักเรียนเขียนออกมาอย่างอิสระเสรี ในหัวข้อต่าง ๆ บันทึกค่านิยมจะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ครูค้นพบความลึกซึ้งในความคิดของนักเรียนวิธีหนึ่ง

ตัวอย่างการใช้วิธี “บันทึกค่านิยม”

- ครูชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ให้นักเรียนเขียนบันทึกคำนิยามทุกวันจันทร์และวันศุกร์ ในระยะแรก ครูช่วยตั้งหัวข้อให้ เช่น “ญาติของฉัน” “ความรับผิดชอบ” “ความมีระเบียบวินัย” ต่อไปก็ให้นักเรียนคิดหัวข้อเอง โดยให้เวลาคนละ 5 นาที แล้วครูขออาสาสมัครอ่านดัง ๆ ให้เพื่อนในห้องเรียนฟัง หลังจากนั้นให้นักเรียนส่งครูอ่านแล้วเก็บไว้ในแฟ้ม ทำอย่างนี้ทุกครั้ง
- ครูสอนวิชาสังคมศึกษา ให้นักเรียนเขียนบันทึกคำนิยามเกี่ยวกับสังคมศึกษา : ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศาสนา กฎหมาย สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร เป็นต้น ที่นักเรียนได้อ่านจากหนังสือ ดูจากโทรทัศน์ ฟังจากวิทยุ หรือจากการสังเกตของนักเรียน ครูอาจกำหนดความยาวประมาณคนละ 6 บรรทัด นำมาส่งครูทุกวันพฤหัสบดี แล้วให้นักเรียนช่วยกันคัดเลือก นำมาอ่านหน้าชั้นวันละ 3 – 5 คน จากนั้นครูเก็บรวบรวมมาอ่าน แล้วส่งคืนนักเรียนต่อไป

5. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นการเรียนที่เป็นประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่ายคือ ผู้สัมภาษณ์ ผู้ถูกสัมภาษณ์ และผู้สังเกตการณ์หรือผู้ฟัง

ผู้สัมภาษณ์ และผู้สังเกตการณ์หรือผู้ฟังได้ยื่นความคิดเห็น ความรู้สึก ตลอดจนประสบการณ์ของผู้ถูกสัมภาษณ์ ส่วนผู้ถูกสัมภาษณ์ได้คิดเพื่อตอบคำถามที่สำคัญและน่าสนใจ ได้แสดงความเชื่อและค่านิยมออกสู่สาธารณะ ทำให้ทราบว่าบุคคลอื่นมองตนอย่างไร หลังจากเวลาสัมภาษณ์เสร็จสิ้นแล้ว ผู้ถูกสัมภาษณ์ยังได้ทบทวนไตร่ตรองถึงบางตอนของการสัมภาษณ์และเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากประสบการณ์

การสัมภาษณ์เป็นกระบวนการศึกษาทางจริยธรรมในห้องเรียน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. การสัมภาษณ์สาธารณะ (Public Interview)

การสัมภาษณ์สาธารณะคือการที่ครูของนักเรียนมาเป็นอาสาสมัครตอบคำถามเป็น ข้อ ๆ

2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview)

การสัมภาษณ์กลุ่ม คือการที่นักเรียนทั้งชั้นถามนักเรียนผู้เป็นอาสาสมัคร การสัมภาษณ์กลุ่มเหมือนกับการพบสื่อมวลชน คือผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หลาย ๆ คนถามบุคคลเพียงคนเดียว ในห้องเรียนครูอาจสมมติให้นักเรียนในห้องเป็นผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น สยามรัฐ มติชน ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด ฯลฯ แล้วสมมติให้อาสาสมัครเป็นบุคคลสำคัญคนใดคนหนึ่งที่เป็นที่สนใจของผู้สื่อข่าว เป็นต้น

สัมภาษณ์กลุ่มอาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อยประมาณ 5 คนก็ได้ โดยให้นักเรียนแต่ละคนให้เพื่อนในกลุ่มอีก 4 คนสัมภาษณ์

ครูควรเขียนหัวข้อเรื่องที่จะใช้สัมภาษณ์บนกระดาน ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนมีโอกาศคิดคำถามก่อนล่วงหน้า เช่น โรงเรียน เพื่อน ครอบครัว สุขภาพ กีฬา โทรทัศน์ เป็นต้น การสัมภาษณ์ใช้เวลาระหว่าง 5 - 10 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรื่องที่สัมภาษณ์ วิทยของนักเรียนและจุดประสงค์ทั่วไป อย่างไรก็ตาม ครูอย่าลืมว่านักเรียนสามารถขอไม่ตอบและขอผ่านคำถามบางข้อบางประเด็นได้

ตัวอย่างคำถาม

- อะไรอย่างหนึ่งที่เธอไม่ชอบเกี่ยวกับ.....
- ที่ท่านชอบ
- เธอรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับ.....
- เธอมีความเห็นอย่างไร.....
- เธอจะปฏิบัติอย่างไรเกี่ยวกับ.....
- เธอชอบอะไรที่สุด.....
- เธอคิดว่าจะปฏิบัติตนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร.....
- เธอจะพูดว่าอย่างไรกับบุคคลผู้ซึ่ง.....
- เธอจะรับสถานการณ์ความยุ่งยากเรื่อง.....อย่างไร
- เธอชอบ.....หรือ..... เพราะเหตุใด
- เธอเคยมีประสบการณ์กับ..... และเธอได้เรียนรู้อะไรจากประสบการณ์นั้นบ้าง
- เธอคิดอย่างไรกับ.....
- เธอชอบ.....ไหม

- ในสถานการณ์อย่างนั้น เธอจะเลือกทำอะไร
- อะไรเป็นข้อสรุปที่ยุติธรรมที่สุดสำหรับ.....
- เธอคิดว่าเธอจะทำอะไรในเรื่อง.....
- เธอเคย.....ไหม
- เธอสนใจ.....ได้อย่างไร
- จงเรียงลำดับข้อความ.....ตามที่คุณชอบที่สุด.....น้อยที่สุด
- อย่างไร.....ที่คุณชอบน้อยที่สุด
- เธอภูมิใจกับ.....หรือไม่
- เธอจะเปลี่ยนอะไรอย่างหนึ่งเรื่อง.....
- เธอเคย.....ไหม
- เธอเข้าใจไหมว่าบางคนจะ.....ได้อย่างไร
- เธอวางแผนจะ.....หรือไม่
- บ่อยไหมที่เธอ..... เพราะเหตุใด

จากคำถามข้างบนนี้ จะสังเกตเห็นว่าคำถามต่าง ๆ ถามเพื่อให้บุคคลแสดงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ บอกจุดหมาย ค่านิยมของตนเอง ในขณะที่เดียวกันนักเรียนคนอื่นฟังแล้วจะได้คิดคำตอบตามไปด้วย จึงนับว่าทุกคนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสัมภาษณ์

ครูอาจใช้การสัมภาษณ์ได้ในหลายโอกาสด้วยกัน เช่น

- สมมติให้นักเรียนสวมบทบาทเป็นบุคคลในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งแล้วให้นักเรียนแสดงความรู้สึกนึกคิดแทนบุคคลนั้น
- ระหว่างการเปลี่ยนวิชาเรียน
- ระหว่างการอภิปรายกลุ่มย่อย
- ครูร่วมกิจกรรมโดยให้นักเรียนสัมภาษณ์ และครูถือโอกาสนี้เป็นแบบอย่างด้านความคิด ความซื่อสัตย์ ความเอาใจใส่ต่อบุคคลอื่น ๆ เป็นต้น แก่นักเรียน ขณะเดียวกันครูสามารถขอไม่ตอบคำถามบางข้อได้ เพื่อเป็นตัวอย่างให้นักเรียนปฏิบัติตามได้

6. การสอนสามระดับ

Harmin, Kirschenbaum และ Simon (1973) ได้เสนอแนะวิธีสอนค่านิยม 3 ระดับ

คือ

1. ระดับเนื้อหา (Facts)
2. ระดับแนวความคิด (Concepts)
3. ระดับค่านิยม (Values)

ระดับเนื้อหา เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ส่วนระดับแนวความคิดนั้น เป็นการทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์ เรื่องราวที่สลับซับซ้อนว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างไร ระดับค่านิยม เป็นส่วนที่รับเอาแนวความคิดนั้น ๆ เป็นค่านิยมของชีวิต

การสอนทั้งสามระดับจำเป็นต้องใช้ทักษะในการใช้คำถาม ครูจึงต้องเตรียมคำถาม เพื่อความสะดวกในการใช้และตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้ด้วย

สรุป

การพัฒนาจริยธรรมและการอำนวยความสะดวกค่านิยม เป็นการเปิดทางสะดวกทางความคิดเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม เพื่อให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความคิดที่แท้จริง ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนได้คัดเลือกแนวทางความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม โดยครูเตรียมวิธีการกิจกรรม ที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน และจุดประสงค์ของครูที่ตั้งไว้ วิธีที่เสนอแนะเหล่านั้นครูจึงต้องวิเคราะห์พิจารณา และคัดเลือกต่อไป

...ปัจจุบันนี้มีทฤษฎีเกิดขึ้นใหม่ว่า การล้มเลิกและทำลายสิ่งที่มีมาแต่ก่อน เพื่อเริ่มต้นสิ่งใหม่ ด้วยวิธีการรุนแรง เป็นการแสดงปัญญา เป็นการสร้างสรรค์ของผู้มีก ฤศติกาสูง ทฤษฎีนี้เกิดในต่างประเทศ และมีอิทธิพลกว้างขวางไม่ใช่น้อย จึงเป็นที่น่าสนใจและน่าหยิบยกขึ้นพิจารณา ละเอียดรอบคอบ ให้ทราบถึงส่วนดีและส่วนเสียของทฤษฎี โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้สติปัญญาเช่นท่านทั้งหลาย ควรจะได้นำมาศึกษาวิจัยเป็นพิเศษให้เห็นจริงว่า การทำลายสิ่งที่มีอยู่แล้วเพื่อสร้างสิ่งใหม่ จะได้ผลดีแน่นอนสมบูรณ์หรือเปล่า เพราะในบรรดาของเก่า ที่จะต้องทำลายให้หมดสิ้น ตามทฤษฎีนั้น ย่อมต้องมีสิ่งที่ดีรวมอยู่ด้วยอย่างแน่นอน อีกประการหนึ่ง สิ่งที่จะสร้างขึ้นใหม่ก็ดูเหมือนยังไม่มีหลักประกันอันใดที่จะทำให้นั่นใจได้ว่าจะดีจริง...

พระบรมราชาโชวาทฯ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 17 สิงหาคม 2515

คำถามท้ายบท

1. ท่านเข้าใจคำว่า “การอำนวยความสะดวกทางค่านิยม” ว่าอย่างไร จงอธิบายและยกตัวอย่างมาให้เข้าใจ
2. เปรียบเทียบการบันทึกทางค่านิยมกับบันทึกประจำวันมาพอเข้าใจ
3. การสอนสามระดับเกี่ยวกับการปลูกฝังค่านิยมอย่างไร จงอธิบาย และยกตัวอย่างให้เข้าใจ

รู้จัก โลกรู้จักธรรมรู้นำใช้
รู้อะไรควรถือไม่ควรถือ
ทศกัณฐ์ถึงมีสี่สิบมือ
มีอาชยื้อญาติวงศ์ทั้งลงกา

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์